

біографічної та автобіографічної літератури; обґрунтувати вагому роль просвітницької діяльності українських художників на формування національної ідеї громадськості.

Завдяки знайденим біографічним та автобіографічним відомостям, була досліджена просвітницька діяльність таких персоналій, як: О. К. Богомазов, В. Г. Кричевський, Ф. Г. Кричевський, М. І. Мурашко, О. О. Мурашко, П. І. Холодний, М. І. Жук, тощо..

Виклад основного матеріалу. У середині XIX ст. українські землі перебували під владою російської імперії, яка знаходилась у складному становищі. Царським урядом контролювалися усі освітянські, культурні, навчальні процеси в державі. Існувала політична цензура, яка розповсюджувалась на всі види мистецтва та науки. Вищим керівництвом держави підтримувались заборони на розвиток та відокремлення етносу населення від загальноімперського (заборона використання, впровадження в освіту та культуру української мови, що викладена у «Валуєвському циркулярі» 30 липня 1863р. П. Валуєвим), більшість наукових та культурних осередків формувалися на не відокремленій території росії завдяки тому, що на цих землях існували та розвивалися вищі навчальні заклади (Петербурзька академія мистецтв, Імператорський Московський університет, тощо), які контролювалися царатом.[3, С. 6 - 8] Одночасно з посиленням репресій проти українського національного руху розгортається культурна, наукова робота українських діячів, поширення громадського руху, виникають не партійні об'єднання представників української інтелігенції, які вбачали свою мету в культурно-просвітницькій діяльності. Серед активних учасників громадського руху були композитор М. В. Лисенко, історик М. П. Драгоманов, письменники М. П. Старицький, Панас Мирний, В. І. Самійленко тощо.[6, С. 2 - 10] У середині XIX та на початку XX ст. відзначається становлення таких українських художників, як: О. К. Богомазов, Ф. Г. Кричевський, В. Г. Кричевський, О. О. Мурашко, М. І. Мурашко, П. І. Холодний, М. Жук та ін. Деякі постаті розвивалися не лише в царині українського мистецтва та культури, але й в художній професійній освіті (Ф. Г. Кричевський, О. О. Мурашко, М. І. Мурашко, П. І. Холодний). Активна просвітницька діяльність громадських об'єднань, у яких брали участь й

представники образотворчого мистецтва, вплинула на процеси формування чіткої громадянської позиції в молоді, освіти та виховання дітей, у тому числі естетичного, патріотичного, художнього виховання та художньої професійної діяльності.

Одним з перших художників, який займався активною просвітницькою діяльністю на території України, був М. І. Мурашко. Народився у родині художника-іконописця. Робота батька серйозно вплинула на формування світогляду юного Миколи і він із самого дитинства почав захоплюватися малюванням, намагався копіювати ілюстрації з книг, робив самостійні перші спроби в малюванні. Близьке оточення родини, пов'язане з мистецтвом, сприяло розвитку творчих здібностей майбутнього художника. Годом, у своїй автобіографічній праці «Спогади старого вчителя», він напише: «Не будучи значним художником, я завжди палко любив мистецтво. Крім природного потягу, силою різних життєвих обставин, я потрапив саме на шлях мистецтва. Народившись у сім'ї іконостасного майстра, я перебував серед маси оригіналів, що правили за взірці під час писання ікон. Ці куншти збуджували в мене невситимий інтерес і бажання якщо не творити так само, то хоча б зарисовувати.»[5, с. 3, 6] Натхненний національним піднесенням українського народу та активною боротьбою й спробами вибороти незалежне від росії існування, у 1875 р. він відкрив першу в Україні Рисувальну школу. У 1869 р. випустив перші в Україні книжки для тих, хто бажав навчитися малюванню - «Тетради рисования». З часом, на базі Київської рисувальної школи М. І. Мурашка у 1901 р. було відкрито художнє училище, яке згодом перейшло у віддання Петербурзької академії мистецтв. Організаторами та викладачами училища були видатні українські митці (М. К. Пимоненко, В. Д. Орловський, О. О. Мурашко, Ф. Г. Кричевський та ін.), були створені відділи живопису та архітектури. Випускниками училища стали такі відомі мистецькі персоналії України, як: О. П. Архипенко, І. І. Падалка, А. Г. Петрицький, М. О. Донцов, І. П. Кавалерідзе.[2, с. 9]

Брат М. І. Мурашка - О. О. Мурашко, також був відомим українським художником, викладачем мистецтва і активним громадським діячем. У перші роки свого життя залишився без батьківського виховання, тому потрапив під

опікунство свого дядька - власника іконописної майстерні, у якого почав переймати ремесло іконопису й так само брав активну участь у роботі сімейного підприємства. Мріяв про кар'єру художника-живописця, тому поєднував відвідування іконописної майстерні з уроками в школі малювання старшого брата - Миколи Івановича Мурашка. У період з 1909 р. по 1912 р розпочав викладацьку діяльність у новоствореному українському мистецькому навчальному закладі (Київському художньому училищі) та був долучений до підготовки публікацій журналу «Искусство: живопись, графика, художественная печать» - одного з не багатьох київських періодичних видань про мистецтво, що сприяло розвитку естетичного та художнього виховання серед молоді і стимулювало здобуття автономії й незалежного існування української художньої професійної освіти.[7] У 1913 р. О. О. Мурашко відкриває власну студію образотворчого мистецтва, у викладацькій діяльності він пропагував ідеї лібералізму, з повагою ставився до учнів, не нав'язував власних думок та виступав за свободу у творчому волевиявленні.[1, С. 4-7] Свою педагогічну діяльність він поєднував з виставковою діяльністю і участю в заходах Мюнхенського сецесіону, київських художників та Товариства пересувних художніх виставок. Митець сприяв створенню Київського товариства художників і розробив засадничий документ організації, який був написаний за зразком статуту Київського товариства заохочення мистецтв. У 1917 р. О. О. Мурашко розпочав активну підтримку революційної діяльності на теренах України, він став одним із фундаторів, професорів, авторів першого статуту Української Академії мистецтва (УАМ) - першого вищого мистецького навчального закладу в Україні, був розробником реформ мистецької освіти. Для вирішення освітніх проблем УАМ, він запропонував введення ступеневої системи вищої мистецької освіти, а саме: навчання у художній гімназії для початкового рівня, середня художня школа та Академія в якості найвищого щабля освіти.[1, С. 4-7] З 1919 р. художник поєднував педагогічну діяльність з професійною діяльністю у Всеукраїнському державному видавництві, щойно створеному з метою централізації видавничої справи в Україні. Роботу в видавництві О. О. Мурашко сприймав як

можливість вести активну агітаційну діяльність для формування української національної ідентичності.[1, С. 4 -7]

Федір Кричевський (1879 - 1947 рр.) - український художник, скульптор, графік, викладач мистецтва, активний громадський діяч. Зростав у багатодітній родині, в селі Ворожба на Слобожанщині. З дитинства захоплювався малюванням. З юного віку майбутній митець був залучений до важкої, фізичної праці, щоб матеріально забезпечувати себе та подальше художнє навчання. Завдяки випадковості, був помічений представниками тогочасної інтелігенції і проспонсорований до вступу в Московську школу малярства, скульптури й архітектури (1896р.). У 1917 р. художник став ректором Української Академії мистецтва, яка стала проривом у тогочасній професійній художній освіті та становленні відокремленого українського образотворчого мистецтва. До відкриття УАМ Ф. Г. Кричевський мав власну школу художнього професійного спрямування, яка вважалась однією з найсильніших мистецьких шкіл в Україні. Художнику вдалося виховати плеяду видатних українських митців, таких як: Т. Н. Яблонська, Л. З. Пономарьова та ін.[9, С. 49 - 51]

Інший видатний український художник - П. І. Холодний також відстоював активну проукраїнську позицію не лише в мистецтві, але й в громадській та просвітницькій діяльності. Родом з Полтавщини, більшість членів родини митця за материнською лінією були художниками-іконописцями. Сам Петро Іванович був педагогом-практиком (в тому числі й в галузі художньої професійної освіти), теоретиком та ініціатором шкільної реформи в Українській Народній Республіці (1917-1920 рр.), він був заступником секретаря освіти в добу діяльності Центральної Ради, знавцем народної освіти і головою комісії «Проекту Єдиної школи на Вкраїні» - першого державного стандарту національної системи середньої освіти.[12, С. 3 - 4]

Олександр Богомазов (1880 - 1930 рр.) - український художник-авангардист, викладач теоретик, педагог. Олександр ріс без матері, в родині вимогливого батька-бухгалтера. У юнацтві, під час навчання у гімназії, почав проявляти сильний інтерес до живопису. Батьку майбутнього художника не сподобалось нове захоплення сина, тому він наполіг на тому, аби

Олександр закінчив Херсонське господарське училище, де здобув фах агронома. За підтримки дядька, юнак переїжджає до Києва і вступає до Київського художнього училища, паралельно навчається в школі М. І. Мурашка та І. Селезньова. У 1914 р. пише трактат «Живопис та елементи», де обґрунтовує основи новітнього мистецтва як рух, динаміку, ритм. З 1922 р. і до своєї смерті займається викладацькою діяльністю художньої професійної освіти у Київському художньому інституті.[4]

Висновки. Попри складний історичний період Нового часу, що характеризувався репресіями українських діячів, забороною української мови, різким підйомом і падінням культурно-національної свідомості, представники інтелігенції докладали значних зусиль для підйому патріотичного духу суспільства, розвитку українських наук, у тому числі власній просвітницькій діяльності.

Історичний аналіз зібраних біографічних і автобіографічних даних та відомостей про українських художників середини XIX - початку XX ст. показав, що попри складні історичні умови Нового часу на теренах Російської імперії, спостерігався потужний розвиток української культури, посилювались прагнення до відокремленості власного етносу і проводились спроби створити окрему незалежну державу (УНР), активний розвиток науки, освіти, виробництва, тощо. XIX та XX ст. піднесли багатьох громадських діячів які були зацікавлені в розвитку та становленні української держави. Після 1870-х років відбувся особливий підйом в

освіті, науці та культурі, суспільство активно займається просвітою.

Аналіз біографічних та автобіографічних даних з життя українських художників середини XIX - початку XX ст. показав, що більшість видатних митців, окрім професійної художньої діяльності також активно займалися просвітою українського народу. Митці висловлювали активну підтримку громадській національній позиції із допомогою просвітницької діяльності, яка полягала в створенні закладів освіти (як нижчих щаблів так і академії), публічному висловлюванні власної проукраїнської позиції, виставковій діяльності, фундаторській діяльності в сфері українського видавництва, агітаційній діяльності, створенні та організації культурно-мистецьких об'єднань, тощо.

Таким чином, стає зрозуміло, що українські художники середини XIX - початку XX ст., як і більшість представників інтелігенції були своєрідним "рупором" власного народу. Їх неоціненний вклад в просвіту України є актуальним феноменом, який досліджується науковцями й донині. Попри складне, на той момент, політичне становище української держави, вони докладали значних зусиль для збереження матеріальної та нематеріальної спадщини, розвитку європейських тенденції в освіті, науці та мистецтві на теренах України, інноваційній мистецькій і педагогічній діяльності. Усе це було зроблено для остаточної національної ідентичності українського народу й їх розробки та ідеї знаходять своє втілення не лише в історії, але й в умовах сьогодення.

Список використаних джерел

1. Добріян Д. М. Мистецька, педагогічна та громадська діяльність Олександра Мурашка (1875 - 1919 р.): кваліфік. наук. роб. Київ, 2018. С. 4 - 7;
2. Коновець С. В. Естетичні та етичні засади оптимізації професійної діяльності викладачів образотворчого мистецтва вищих навчальних закладів : посіб. Київ, 2013. 9 с.;
3. Кузнець Т. В. Історія України XIX ст. Умань, 2010. С. 6 - 8;
4. Морі Є. Цього дня у 1930 році помер "український Пікассо" Олександр Богомазов. 2022. URL: <https://suspilne.media/culture/136273-cogo-dna-u-1930-roci-pomer-ukrainskij-pikasso-oleksandr-bogomazov/> (дата звернення 07. 09. 2024);
5. Мурашко М. І. Спогади старого вчителя. Київ: Вид-во Мистецтво, 1964, с. 3, 6
6. Нагайко Т. Громадівський рух другої половини XIX століття у спогадах його представників: історіографічна візія часопису «За сто літ». Український історичний збірник. 2017. Вип. 19, С. 2 - 10;
7. Олександр Мурашко: життя та творчість генія українського відродження. URL: <https://kyiv.gallery/statii/oleksandr-murashko-zhyttia-ta-tvorchist-heniia-ukrainskoho-vidrozhennia> (дата звернення: 17. 06. 2023);
8. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. - К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2003. 328 с.;
9. Ситник І. Формування художнього світогляду Тетяни Яблонської в майстерні викладача живопису Федора Кричевського. Актуальні питання гуманітарних наук. 2021. Вип. 35, том 5. С. 49 - 51;
10. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка. К., 1996. 286 с.;

11. Сявавко Є. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку. К. : "Наукова думка", 1974. 152 с.;
12. Телячий Ю. В. Поховання П. І. Холодного у м. Варшава (1930 р.) - реквієм видатному українцю. 100 років української культури в екзилі: всеукраїнська наук-практ. конференція, 9-10 груд. 2021, м. Київ. С. 3 - 4.
13. Федяєва В. Л. Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина XIX - XX століття): монографія/ В. Л. Федяєва. - Херсон: РІПО, 2010. С. 17 - 167.

References

1. Dobriyan D. M. Artistic, pedagogical and public activities of Oleksandr Murashko (1875 - 1919): qualified scientific work. Kyiv, 2018. P. 4 - 7;
2. Konovets S. V. Aesthetic and ethical principles of optimizing the professional activities of teachers of fine arts of higher educational institutions: manual. Kyiv, 2013. 9 p.;
3. Kuznets T. V. History of Ukraine in the 19th century. Uman, 2010. P. 6 - 8;
4. Mori E. On this day in 1930, the "Ukrainian Picasso" Oleksandr Bogomazov died. 2022. URL: <https://suspilne.media/culture/136273-cogo-dna-u-1930-roci-pomer-ukrainskij-pikasso-oleksandr-bogomazov/> (access date 07. 09. 2024);
5. Murashko M. I. Memories of an old teacher. Kyiv: Mystetstvo Publishing House, 1964, p. 3, 6;
6. Nagayko T. The Civic Movement of the Second Half of the 19th Century in the Memories of Its Representatives: Historiographic Vision of the Journal "For a Hundred Years". Ukrainian Historical Collection. 2017. Issue 19, P. 2 - 10;
7. Oleksandr Murashko: Life and Work of the Genius of the Ukrainian Renaissance. URL: <https://kyiv.gallery/statii/oleksandr-murashko-zhyttia-ta-tvorchist-heniia-ukrainskoho-vidrozhennia> (access date: 17. 06. 2023);
8. Rudenko Y. Fundamentals of Modern Ukrainian Education. - Kyiv: Olena Teliga Publishing House, 2003. 328 p.;
9. Sytnyk I. Formation of the artistic worldview of Tatyana Yablonska in the workshop of the painting teacher Fedor Krychevsky. Current issues of the humanities. 2021. Issue 35, volume 5. P. 49 - 51;
10. Stelmakhovych M. Ukrainian family pedagogy. K., 1996. 286 p.;
11. Syavavko E. Ukrainian ethnopedagogy in its historical development. K.: "Naukova dumka", 1974. 152 p.;
12. Telyachy Y. V. Burial of P. I. Kholodny in Warsaw (1930) - a requiem for an outstanding Ukrainian. 100 years of Ukrainian culture in exile: All-Ukrainian scientific and practical conference, 9-10 Dec. 2021, Kyiv. P. 3 - 4.;
13. Fedyaeva V. L. Family education in historical retrospect (second half of the 19th - 20th centuries): monograph/ V. L. Fedyaeva. - Kherson: RIPO, 2010. P. 17 - 167. Formation of communicative competence of future music teachers: monograph [Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva] : monohrafiia / Vasylevska-Skupa L.P. Vinnytsia: «Planer» LLC, 2014. 45p

Про автора

Владислава Фальченко, аспірантка (PhD), викладачка Херсонського державного університету, Херсон, Україна, E-mail: vfalchenko@ksu.ks.ua

About the Author

Vladyslava Falchenko, PhD student, lecturer at Kherson State University, Kherson, Ukraine, e-mail: vfalchenko@ksu.ks.ua

УДК 37.091.33-027.22:792.091(4-15),16/17"

[https://doi.org10.31652/3041-1017-2025\(5-1\)-12](https://doi.org10.31652/3041-1017-2025(5-1)-12)

ТЕАТР ЯК ПЕДАГОГІЧНА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ЦІЛІСНОЇ ОСВІТИ ОСОБИСТОСТІ У РАННІЙ НОВИЙ ЧАС

Руслан Басенко ,

Полтавський інститут економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», м.Полтава, Україна

Анотація

Статтю присвячено історико-педагогічному та історико-культурологічному аналізу поглядів європейських гуманістів та вивченню ранньомодерних освітніх практик щодо інтеграції театру та театральних вистав у розв'язання завдань цілісної освіти особистості. Виявлено ренесансно-гуманістичне бачення педагогічного потенціалу театру, а також прослідковано особливості цієї форми виховання в практиці ранньомодерних європейських закладів освіти – протестантських гімназій і католицьких колегіумів.

З'ясовано, що у ранньомодерних культурно-світоглядних системах (ренесансний гуманізм, протестантський гуманізм, католицький гуманізм) було спільним визнання вагомого значення театру і театального мистецтва у реалізації завдань цілісної освіти особистості. Виявлено, що детермінуючи освіту гуманістичним пріоритетом “sapientem et eloquentem pietatem” («вчена і красномовна побожність») тогочасні мислителі ключовими критеріями цілісної освіти проголосили освіченість, красномовство та доброчесність. Інтеграція театру в освітній процес дала змогу успішно сформулювати зазначені критерії: вивчення сюжетів та текстів латинських авторів формувало гуманістичну освіченість; виголошення промов та гра ролей давали змогу ефективно розвинути красномовство, а зміст вистав було спрямовано на розвиток доброчесності та духовно-моральну формацію учнів і молоді. Доведено, що гуманісти одностайно підкреслити виняткову педагогічну цінність шкільного театру, а освітні реформатори (протестанти та єзуїти) успішно масштабувати гуманістичні ідеї інтелектуального, естетичного та духовно-морального виховання в широкій культурно-освітній мережі гімназій та колегіумів.

Окреслено значення та роль театального мистецтва у реалізації гуманістичної філософії цілісної освіти особистості. Зазначено, що ранньомодерні педагогічні уявлення про театр мали значно ширший ефект, ніж лише освітній. Тогочасні театри започаткували нову еру в розвитку театального мистецтва. На відміну від середньовічного театру, гуманістичний підхід дозволив суттєво «демократизувати» вибір тем, додати творчу фантазію до сюжетів вистав, що забезпечило широкий розквіт шкільної драми у європейському соціокультурному просторі раннього Нового часу.

Ключові слова: цілісна освіта особистості, гуманізм, театр, шкільний театр, театральне мистецтво, ренесансний гуманізм, протестантська гімназія, католицький колегіум, Еразм Роттердамський.

UDC 37.091.33-027.22:792.091(4-15),16/17"

[https://doi.org10.31652/3041-1017-2025\(5-1\)-12](https://doi.org10.31652/3041-1017-2025(5-1)-12)

THEATRE AS A PEDAGOGICAL FORM OF REALIZING THE TASKS OF HOLISTIC EDUCATION OF THE PERSONALITY IN THE EARLY MODERN TIMES

Ruslan Basenko

Poltava Institute of Economics and Law ZVO "Open International University of Human Development "Ukraine", Poltava, Ukraine

Abstract

The article is devoted to the historical-pedagogical and historical-cultural analysis of the views of European humanists and the study of early modern educational practices for the integration of theater and theatrical performances in solving the problems of comprehensive education of the individual. The Renaissance-humanistic vision of the pedagogical potential of the theater is revealed, and the features of this form of education in the practice of early modern European educational institutions - Protestant gymnasiums and Catholic colleges are traced.

It is found that in the early modern cultural and ideological systems (Renaissance humanism, Protestant humanism, Catholic humanism) there was a common recognition of the significant role of theater and theatrical art in the implementation of the obstacles to the holistic education of the individual. It is established that determining education by the humanistic priority of "sapientem et eloquentem pietatem" ("learned and eloquent piety"), the thinkers of that time proclaimed education, eloquence and virtue as the key criteria of holistic education. The integration of theater into the educational process made it possible to successfully form these criteria: the study of plots and texts of Latin authors formed humanistic education; Speeches and role-playing allowed to effectively develop eloquence, and the content of the performances was aimed at developing virtue and spiritual and moral formation. It is proven that humanists unanimously emphasize the exceptional pedagogical value of school theater, and educational reformers (Protestants and Jesuits) successfully scale up humanistic ideas of intellectual, aesthetic and spiritual and moral education in a wide cultural and educational network of gymnasiums and colleges.

The significance and role of theatrical art in the implementation of the humanistic philosophy of holistic education of the individual are determined. It is noted that early modern pedagogical ideas about theater had a broader effect than just educational. The theaters of that time marked the beginning of a new era in the development of theatrical art. Unlike the medieval theater, the humanistic approach made it possible to significantly "democratize" the choice of topics, add creative fantasy to the plots of performances, which ensured the widespread flourishing of school drama in the European socio-cultural space of the early modern period.

Keywords: holistic education, humanism, theatre, school theatre, theatrical art, Renaissance humanism, Protestant gymnasium, Catholic college, Erasmus of Rotterdam..

Постановка наукової проблеми. Динамізм змін та взаємопов'язаність суспільного розвитку в сучасному світі визначає новий запит на цілісну особистість, яка володіє сформованими інтелектуальними, соціальними, етико-естетичними, валеологічними та духовно-культурними якостями, має стійку здатність до самонавчання впродовж життя, оперує ситемою «м'яких» навичок та має готовність до соціальних і професійних змін. Запит сучасності на гармонійно розвинену особистість є

очевидним та виправданим. Виняткове значення в структурі сучасної особистості займає естетичний складник, який не лише дає змогу переживати естетичні почуття та удосконалювати естетичні цінності, але є вагомим чинником розвитку особистості в цілому, має можливість впливати на емоційно-вольову, інтелектуальну, духовну сферу людини.

Естетичне виховання становить вагоме значення для розвитку сучасної особистості забезпечуючи формування здатності сприймати,